



Наукові перспективи
Видавнича група



Bulletin of Science and Education

серії: філологія, культура і мистецтво,
педагогіка, історія та археологія, соціологія

№ 2(32) 2025

Видавнича група «Наукові перспективи»
Християнська академія педагогічних наук України

«Вісник науки та освіти»

*(Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія»,
Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)*

Випуск № 2(32) 2025

Київ – 2025

ISSN 2786-6165 Online

УДК 001.32:1 /3/(477)(02)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32))

**«Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка»,
Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»)»:
журнал. 2025. № 2(32) 2025. С. 1955**

Рекомендовано до видавництва Президією громадської наукової організації «Всеукраїнська Асамблея докторів наук з державного управління» (Рішення від 03.03.2025, № 1/3-25)



**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України 10.10.2022
№ 894 журналу присвоєні категорії "Б" із історії та археології
(спеціальність - 032 Історія та археологія) та педагогіки
(спеціальність - 011 Освітні, педагогічні науки)**

**Згідно наказу Міністерства освіти і науки України від
23.12.2022 № 1166 журналу присвоєна категорія Б з філології
(спеціальність - 035 філологія)**

Журнал видається за підтримки Інституту філософії та соціології Національної академії наук Азербайджану, Всеукраїнської асоціації педагогів і психологів з духовно-морального виховання та Всеукраїнської асамблеї докторів наук з державного управління

Журнал публікує наукові розвідки з теоретичних та прикладних аспектів філології, соціології, науки про освіту, історії, археології, а також, культурології та мистецтвознавства з метою їх впровадження у сучасний науково-освітній простір.

Цільова аудиторія: вчені, лінгвісти, літературознавці, перекладачі, мистецтвознавці, культурознавці, педагоги, соціологи, історики, археологи, а також, інші фахівці з різних сфер життєдіяльності суспільства, де знаходить застосування тематика наукового журналу



Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (IC), Research Bible, міжнародної пошукової системи Google Scholar



Головний редактор: Гурко Олена Василівна - доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, (Дніпро, Україна)

Редакційна колегія:

- ✿ Александрова (Верба) Оксана Олександрівна – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри теорії музики Харківського національного університету імені І. П. Котляревського, (Харків, Україна)
- ✿ Афонін Едуард Андрійович - доктор соціологічних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України, (Київ, Україна)
- ✿ Булатов Валерій Анатолійович - старший викладач кафедри дизайну Українського гуманітарного інституту, член спілки дизайнерів України
- ✿ Вакулик Ірина Іванівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів і природокористування України (Київ, Україна)
- ✿ Волошенко Марина Олександрівна – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та соціальної роботи, Національний університет "Одеська політехніка" (Одеса, Україна)
- ✿ Вукілова Катерина Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету (Біла Церква, Україна), доцент Дніпровського відділення центру наукових досліджень та викладання іноземних мов Національної академії наук України, Дніпро, Україна (Дніпро, Україна)
- ✿ Головна Алла Василівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✿ Гончарук Віталій Володимирович – к.пед.н., старший викладач кафедри хімії та екології «Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини», (м. Умань, Україна)
- ✿ Ісайкіна Олена Дмитрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії та документознавства Національного авіаційного університету, член Спілки краєзнавців України (Київ, Україна)
- ✿ Колмикова Олена Олександрівна - кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Дунайського інституту Національного університету "Одеська морська академія" (Одеса, Україна)
- ✿ Котельницький Назар Анатолійович - кандидат історичних наук, доцент кафедри права Чернігівського інституту інформації, бізнесу та права Міжнародного науково-технічного університету імені академіка Юрія Бугая, член - кореспондент Центру українських досліджень Інституту Європи РАН (Чернігів, Україна)
- ✿ Коштар Уляна Петрівна - кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри української мови та культури Національного авіаційного університету (Київ, Україна)
- ✿ Куриш Наталія Костянтинівна – кандидат педагогічних наук, заступник директора з науково-навчальної роботи, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області (Чернівці, Україна)
- ✿ Линтвар Ольга Миколаївна - кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу Національного авіаційного університету (Київ, Україна)



Демешко І.М., Тарасюк Л.М., Зінченко В.М. <i>ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ У ВИКОРИСТАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В НАУКОВОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСАХ</i>	244
Денисовець І.В. <i>СТАНОВЛЕННЯ Й РОЗВИТОК ТЕРМІНООДИНИЦЬ НА ПОЗНА- ЧЕННЯ СУФІКСОПОДІБНИХ СТРУКТУРНИХ ЕЛЕМЕНТІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРИВАТОЛОГІЇ</i>	259
Ікалюк Л.М., Гонтаренко Н.М. <i>ІНТЕР'ЕКТИВНІСТЬ У СОНЕТАХ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА</i>	271
Качак Т.Б., Близнюк Т.О. <i>ВІД КАЗКИ ДО ЕКОКРИТИКИ: АНАЛІЗ ПОВІСТЕЙ ПРО ПРИРОДУ Г. ПАГУТЯК, А. БАЧИНСЬКОГО, В. ПОЛЯНКА</i>	281
Ковальська Н.А. <i>ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАК- СISУ В НАУКОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ</i>	295
Козак В.А., Щудла Н.М. <i>МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИКЛАДАННЯ УСНОГО ТА ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ</i>	309
Конопленко Н.А., Терещенко Л.В., Попова В.Ю. <i>ВПЛИВ ОБРЯДОВОГО ФОЛЬКЛОРУ НА ПІДТРИМКУ ТА РОЗВИ- ТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ</i>	323
Кузів М.З., Паничок Т.Я., Шилінська І.Ф., Бичок А.В. <i>ПРОЄКТНА РОБОТА НА ЗАНЯТТІ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ</i>	333
Кунанець Н.Е., Яромич М.В. <i>ВИДІЛЕННЯ КОНЦЕПТІВ У ЛІТЕРАТУРНИХ ТЕКСТАХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ</i>	343
Луців Р.С., Мороз Н.І., Сабат С.І. <i>ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ОЦІНЮВАННЯ МОВНИХ НАВИЧОК ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПЕРЕВАГИ ТА ОБМЕЖЕННЯ</i>	358
Маргітич К.Є. <i>НАУКОВЕ «Я» СТУДЕНТА, ЯК АВТОРА НАУКОВОГО ТВОРУ</i>	375



УДК 811.161.2:81'42:81'36

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2\(32\)-295-308](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2025-2(32)-295-308)

Ковальська Наталя Аркадіївна кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, тел.: (048) 723-85-48, <https://orcid.org/0000-0003-1837-4708>

ПИТАЛЬНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЕКСПРЕСИВНОГО СИНТАКСИСУ В НАУКОВОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У сучасному світі, позначеному глобальними зрушеннями та тісними контактами між народами, загострюються прояви емоцій. Відкрита та прихована агресія, що вирує як всередині країн, так і на міжнародній арені, сприяє тому, що люди дедалі частіше вдаються до емоційного самовираження – як у мовленні, так і в невербальній поведінці. Сьогодні емоції стали важливим елементом нашого когнітивного процесу, впливаючи на те, як ми думаємо, говоримо та діємо. Їх значення важко переоцінити в різних аспектах суспільства, включаючи економічну, політичну, культурну, освітню та особисту сфери. У контексті спілкування емоції є ключовим мотиватором, що визначає нашу свідомість та мовленнєву поведінку. Проблема мовного відображення емоцій та впливу емоційного стану мовця на його мовлення залишається актуальною для сучасної лінгвістики. Особливий інтерес становить вивчення ролі традиційних та новітніх експресивних синтаксичних конструкцій у різних стилях мовлення.

Дана розвідка присвячена дослідженню експресивного синтаксису економічного дискурсу і аналізу комунікативно-прагматичного потенціалу питальних речень у наукових текстах економічного дискурсу на матеріалі українського журналу «Економіст». Значну увагу приділено аналізу функціонального потенціалу речень питальної модальності, який виявляється в тому, що вони не потребують зворотної комунікації, а є лише засобом активізації уваги читача на основних, головних аспектах дослідження, чи допоміжним прийомом у ході міркувань. Питальні речення, уживані в науковому мовленні, специфічні своєю функціональною та структурною неоднорідністю, діалогічністю комплексу «питання-відповідь» і ступенем експресивності. Основною функцією питальних речень у монологічному мовленні є діалогізація повідомлення. Наукове



мовлення характеризується не тільки зовнішніми ознаками діалогічності, але й глибинним внутрішнім діалогом, у якому відбувається постійне зіткнення думок, фактів, точок зору, що сприяє критичному осмисленню та переосмисленню ідей.

Ключові слова: економічний дискурс, експресивний синтаксис, наукове мовлення, питальні речення, речення питальної модальності.

Kovalska Natalia Arkadiivna Candidate of Philological Sciences (PhD), Assistant Professor of the Department of Language and Psychological and Pedagogical Training, Odessa National Economic University, Odesa, tel.: (048) 723-85-48, <https://orcid.org/0000-0003-1837-4708>

INTERROGATIVE SENTENCES AS A MEANS OF EXPRESSIVE SYNTAX IN SCIENTIFIC ECONOMIC DISCOURSE

Abstract. In the modern world, marked by global changes and close contact between peoples, the manifestation of emotions is becoming more pronounced. Open and hidden aggression, evident both within countries and on the international stage, leads people to increasingly resort to emotional self-expression—both verbally and through non-verbal behavior. Today, emotions have become a crucial element of our cognitive process, influencing how we think, speak, and act. Their significance is difficult to overestimate in various aspects of society, including economic, political, cultural, educational, and personal spheres. In the context of communication, emotions serve as a key motivator that shapes our consciousness and speech behavior. The issue of linguistic reflection of emotions and the impact of the speaker's emotional state on their speech remains relevant in modern linguistics. Of particular interest is the study of the role of both traditional and emerging expressive syntactic constructions across different styles of speech.

This study focuses on the expressive syntax of economic discourse and analyzes the communicative-pragmatic potential of interrogative sentences in scientific texts within economic discourse, based on material from the Ukrainian journal *Economist*. Particular attention is given to the functional potential of interrogative sentences, which do not require a response but rather serve to engage the reader's attention on key aspects of the study or act as an auxiliary device in the course of reasoning. Interrogative sentences in scientific discourse are characterized by functional and structural diversity, the dialogic nature of the "question-answer" complex, and varying degrees of expressiveness. The primary function of interrogative sentences in monologic speech is the dialogization of the message. Scientific discourse is marked not only by external features of dialogicity but also by a deep internal dialogue, where a constant clash of



thoughts, facts, and viewpoints fosters critical reflection and the reconsideration of ideas.

Keywords: economic discourse, expressive syntax, scientific speech, interrogative sentences, interrogative modal sentences.

Постановка проблеми. У сучасному світі, позначеному глобальними зрушеннями та тісними контактами між народами, загострюються прояви емоцій. Відкрита та прихована агресія, що вирує як всередині країн, так і на міжнародній арені, сприяє тому, що люди дедалі частіше вдаються до емоційного самовираження – як у словах, так і в невербальній поведінці. Сьогодні емоції стали важливим елементом нашого когнітивного процесу, впливаючи на те, як ми думаємо, говоримо та діємо. Їх значення важко переоцінити в різних аспектах суспільства, включаючи економічну, політичну, культурну, освітню та особисту сфери. У контексті спілкування емоції є ключовим мотиватором, що визначає нашу свідомість та мовленнєву поведінку. Проблема мовного відображення емоцій та впливу емоційного стану мовця на його мовлення залишається актуальною для сучасної лінгвістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження мовленнєвої діяльності зосереджені на вивченні того, як комуніканти використовують мовні ресурси для досягнення своїх комунікативних цілей. На сучасному етапі розвитку української лінгвістики особливий інтерес становить вивчення ролі традиційних та новітніх експресивних синтаксичних конструкцій у різних стилях мовлення. Загальновідомо, що для наукового стилю, на відміну від інших, властива обмежене вживання експресивно-виражальних засобів. Проте саме синтаксис як визначальна риса наукового стилю відіграє ключову роль у наданні науковому дискурсу експресивності [1; 2].

Теоретичні засади вивчення експресивності в наукових текстах були закладені Н. Д. Арутюновою, М. М. Кожиною, З. Ф. Курбановою, Н. Я. Міловановою та Н. М. Разінкіною. В українському мовознавстві окремі аспекти цієї проблеми досліджувалися І. Вихованцем, Г. Солганик, А. Загнітком, Н. Ф. Непийводою, С. В. Радецькою, Н. М. Пільгуй (Колесник), Н. І. Ріман та іншими.

Синтаксис економічного дискурсу характеризується різноманітністю форм. Незважаючи на це, речення є основним елементом, за допомогою якого відбувається синтаксична номінація. Речення як одиниця мови має свої характерні риси. Серед них можна виділити: предикативність, тобто здатність відображати зв'язок між змістом речення та реальністю; відтворюваність, що полягає у використанні сталих моделей побудови



речень; фіксований порядок слів; інтонаційне оформлення, яке надає реченню завершеності; подільність на окремі компоненти (за винятком нечленованих речень); смислову завершеність, що забезпечує повноту висловлення; структурна організованість, яка гарантує логічний зв'язок між елементами речення; модальність, що відображає ставлення мовця до змісту висловлювання [3, С. 20].

Речення в дискурсі вирізняється тим, що воно є комунікативною одиницею, яка передає інформацію, вказуючи на час та модальність повідомлення.

Об'єктивний аналіз змісту речення передбачає дослідження його семантико-синтаксичної організації, зокрема, структури та відношень між семантично елементарними та неелементарними реченнями, а також предикатними та субстанціально-предикатними синтаксемами, що зустрічаються в економічних текстах.

Мета статті – проаналізувати експресивно-виражальний потенціал питальних речень у наукових текстах економічного дискурсу на матеріалі українського журналу «Економіст».

Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) дослідити особливості функціонування речень питальної модальності в економічному дискурсі; 2) розглянути характерні для наукового мовлення різні типи питальних речень; 3) охарактеризувати комунікативно-прагматичний потенціал питальних речень у наукових текстах економічного дискурсу. Об'єкт дослідження – питальні речення як засіб синтаксичної експресивізації економічного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до мети висловлювання та задля збільшення ефекту емоційного впливу мовець використовує різні транспозиції типів речення (розповідних, питальних, спонукальних та бажальних). Питальні речення, уживані в науковому мовленні, специфічні своєю функціональною та структурною неоднорідністю, діалогічністю комплексу «питання-відповідь» і ступенем експресивності. У лінгвістиці існує чимало праць, присвячених дослідженню речень питальної модальності [4; 5; 6; 7; 8 та ін.]. Побутує велика кількість термінологічних варіантів цього типу речень: «питальні речення», «речення питальної модальності», «речення модального значення питальності», «речення питальної настанови», «речення питального типу» та ін.

Особливість писемного наукового мовлення характеризує її монологічність. Основною функцією питальних речень у монологічному мовленні є діалогізація повідомлення. Діалогічні відносини особливо значущі й численні в економічному аргументованому дискурсі. Основу мовлення в економічному дискурсі складає, як ми вже зазначали, монолог,



але монолог, адресований безпосередньо адресату. Можна стверджувати, що наукове мовлення характеризується не тільки зовнішніми ознаками діалогічності, але й глибинним внутрішнім діалогом. У ньому відбувається постійне зіткнення думок, фактів, точок зору, що сприяє критичному осмисленню та переосмисленню ідей.

Не менш проблемним є також питання класифікації питальних конструкцій. Ми розмежовуємо речення такого типу на два загальні види: власне-питальні та питально-риторичні. Варто також зазначити, що дослідження синтаксичної експресивізації економічного дискурсу виявило той факт, що дослідженні речення питальної модальності (0,6%) значно поступаються місцем перед реченнями з модальним значенням розповідності, які становлять левову частку (90,5%) у загальній структурі синтаксису економічного наукового дискурсу. Пояснюємо це особливостями писемного наукового мовлення. Найбільше виявлення питальних конструкцій цього типу можна простежити в науково-популярному підстилі, зокрема, у жанрі інтерв'ю, де вони в діалогічному мовленні постають реплікою-стимулом з очікуваною реакцією-відповіддю.

Власне-питальні речення (речення прямої питальності) становлять діалогічний комплекс «питання-відповідь». Уживання таких синтаксичних комплексів у науковому мовленні зумовлене впливом живого розмовного мовлення на всі дискурси сучасної української мови. Проте речення питальної модальності в наукових текстах позначені своєрідністю вживання. Якщо в розмовному мовленні питання використовують безпосередньо для спілкування, то в науковому мовленні за його допомоги зосереджено увагу адресата, активізовано увагу й мислення. В економічному дискурсі такі питальні речення здебільшого позбавлені виразної експресії, а їхню структуру передбачає конситуація, тобто уточнення, роз'яснення наданої інформації. Пор.: (питання) ***Чи можливо в Україні відновити регулюючу і стимулюючу функцію державного замовлення для вирішення тих гострих проблем, які стоять перед українською економікою та суспільством?*** і (відповідь) *Спроба знайти відповідь на це запитання і стала метою статті* (Економіст [9]. 2014. № 2. С. 20); (питання) ***У якій площині лежать можливості виправлення існуючої ситуації?*** і (відповідь) *На наш погляд, насамперед доцільно переглянути регуляторні підходи, що використовуються державою* (Економіст. 2014. № 10. С. 41). Як бачимо, в діалогічному комплексі відображена первинна функція питальних речень – спонукання до отримання конкретної інформації.

Зауважимо, що специфіка зазначеного діалогічного комплексу наукового мовлення полягає в тому, що на поставлені запитання відповідає



сам автор статті. Відповідно, такі висловлювання становлять єдність, у якій відповідь подана відразу після запитання, напр.: **У чому особливості числового поля ЕІП?** У тому, що воно не містить ірраціональних та трансцендентних чисел, оскільки вони відображають неспіврозмірні відрізки (Економіст. 2014. № 9. С. 37); **Чи може підприємство за відсутності фінансової рівноваги бути платоспроможним?** На наш погляд, може, але протягом найкоротшого часового лагу (не більше місячного терміну) (Економіст. 2014. № 6. С. 65). Важливу роль у цій діалогічності відіграють вставні конструкції типу «на наш погляд», «на нашу думку», які підсилюють вражальність висловлювань і акцентують увагу на авторстві міркування. В останньому прикладі питанню передують інформація, у якій автор статті, аналізуючи функціонування підприємства за наявності та відсутності фінансової рівноваги, спочатку викладає результат позитивного характеру, а вже потім формує запитання з подальшою відповіддю-припущенням.

Такий комплекс речень із формою питання, яке виражає міркування, та припущеннями самого автора мають на меті долучити читача до процесу аналізування. Це, у свою чергу, сприяє активізації розумової діяльності читача, даючи йому змогу співставити різні варіанти, погляди й зробити висновок, сформулювати наскрізну думку, визначити вектор подальших дій.

На особливу увагу заслуговують наявні в науковому мовленні приклади, у яких питання й відповідь відокремлені один від одного частинами висловлювання. На нашу думку, така синтаксична експресивізація сприяє активізації уваги читача. Пор.: **У цьому руслі дуже логічним є запитання: чи є поява кризи природним явищем, чи це реакція на зростання економічної активності й відкриття кордонів?** Зробимо робоче припущення: а якщо кризи прослідковуються в історії людства як кардіограма серцебиття у житті людини – піки і падіння необхідні для людського існування. Адже пряма лінія в кардіограмі означає, що в цьому тілі більше немає життя. **Можливо, те ж саме в економіці: пряма темпів росту (без коливань) може бути ознакою відмови економічного двигуна (знак зупинки даної соціальної системи)?** (Економіст. 2014. № 8. С. 23). Зазначимо, що синтаксичні конструкції такого типу є результатом уже згаданого процесу залучення конструкцій розмовного мовлення в літературне писемне мовлення.

Для конкретизації основних аспектів досліджуваної проблеми мовці часто використовують низку власне-питальних речень, які репрезентують позицію автора й водночас посилюють експресію повідомлення.

Для наукового мовлення характерним є уживання блоків питань, у яких автор:



а) спрямовує читача на пошуки відповідей: З урахуванням викладеного для тестування H^1 гіпотези ми використовуємо математичний підхід і стратегію моделювання за такими етапами:

1) проаналізуємо дані на стаціонарність, щоб отримати відповідь на такі запитання:

□ **чи можуть взагалі згадані часові ряди піддаватися передбаченню?**

□ **чи є деякі внутрішні тенденції в часових рядах, що розглядаються?** <...> (Економіст. 2014. № 8. С. 25);

б) пропонує ймовірні варіанти відповідей: Окрім цього, необхідно дістати відповідь на такі питання (параметри інфляційного таргетування):

1. Хто відповідатиме за встановлення та виконання таргету (державна/центральный банк/змішана модель)?

2. Який операційний таргет має бути встановлено (індексу споживчих цін (ІСЦ)/базовий індекс (споживчий кошик))?

3. Яке значення матиме таргет (кількісний вираз, число)?

4. Який тип таргету необхідно обрати (інтервальний/крапковий/змішаний)?

5. Який часовий горизонт має бути обрано для таргету (місяці, квартали/роки/на постійній основі)?

Давайте спробуємо дати відповіді на ці запитання для України (Економіст. 2014. № 12. С. 2). Цей приклад демонструє посилення експресивності висловлювання за рахунок спонукання автора, заклику до пошуку відповідей, але не окремо, а спільно. Автор вказує на рівність із адресатом, віру в його спроможність знайти відповіді на поставлені запитання. Тим самим формується усвідомлення читачем своєї причетності до дослідження, своєї вагомості, а, отже, віра у власні сили.

В економічному дискурсі функціонують блоки запитань, які ставить не сам автор статті для активізації уваги читача на важливих моментах власного вивчення проблеми. Дослідник ніби залучає до наукового уявного діалогу ще й інших осіб – науковців, з поглядами яких переплетені його власні, тим самим експресивізує перебіг дослідження. Напр.: Для проведення опитування науковці використовували такі питання:

1. Чи передбачає ваша діяльність виявлення фактів шахрайства? Чи зобов'язані ви виявляти шахрайство на підприємстві? (Питання професійних обов'язків).

2. Наскільки чітко ви дотримуетесь інструкцій щодо виявлення шахрайських махінацій? Чи відомо вам про процедури, яких слід дотримуватись? (Питання чіткості завдань).



3. Якого рівня контролю від вас очікують, аби була можливість виявити шахрайство? На вашу думку, який внесок ви можете зробити для виявлення шахрайства? (Питання особистого контролю) (Економіст. 2014. № 2. С. 55). Автор статті долучається до цього списку питань особистими репліками (в дужках після кожного блоку) з уточненням характеру запитання.

У процесі дослідження ми виявили випадок використання питального речення в ролі заголовка, подвійного за своєю структурою. Заголовки такого типу, за твердженням Н. В. Гуйванюк і І. Я. Завальнюк, досить поширені серед структур газетних заголовків публіцистичного стилю. Перша частина таких заголовків є номінативом, друга – не тільки назвою підтеми, але й з'ясувальною, уточнювальною чи компенсувальною частиною [10, С. 110; 11, С. 210], напр.: *Світові кризи: передбачати чи чекати?*. Експресія такого типу заголовків трансльована особливою мінімалізацією компонентів питальної структури, що позначене її лаконізмом і чіткістю формулювання основної ідеї дослідження. Їхня питальна частина створює «ефект посиленого очікування» [12, С. 105] відповіді, інтригуючи тим самим читача й посилюючи інтерес до тексту статті.

У науковому мовленні початку ХХІ ст. поширена тенденція до використання «формально zdeформованих діалогічних структур» [11, С. 204], у яких питальні речення виконують не власне-питальну функцію, а експресивно-стилістичну. Це приклади «трансформованого міні-інтерв'ю в структурі авторського монологу» [11, С. 204], які містять питання, що не мають чітко окресленого адресата чи не потребують відповіді. Пор.: *Але відповідно до змісту байки – «...а віз і нині там...», він стоїть на місці. Чому? Відповідь відома. Їх зусилля у реальному житті мають векторну спрямованість, тобто спрямування в різні боки, що знищують одне одного. Результатом є «нуль»* (Економіст. 2014. № 12. С. 35). Як бачимо, саме запитання побудовано з однієї питальної лексеми «чому», яка, ніби місток, у загальній реченнєвій течії міркувань. Експресивізація цього висловлювання посилена за рахунок проведення паралелі між науковим дослідженням і героями художнього твору – знаменної байки І. А. Крилова «Лебідь, Рак та Щука» та уживанням фразеологізму.

Особливу увагу серед експресивних конструкцій питальної модальності становлять діалогічні комплекси «питання-відповідь», у яких автор дає чітку, аргументовану відповідь: ***Чим відрізняються закони економіки від законів фізики, хімії, біології, тобто законів природи? Між ними існує суттєва різниця, кожній групі таких законів притаманні специфічні особливості*** (Економіст. 2015. № 3. С. 5); *У потенційного*



інвестора, який буде зацікавлений у належному функціонуванні об'єкта (автодороги та прилеглих до неї земельних ділянок), звісно, виникатиме запитання: **який же ефект він отримуватиме в майбутньому від вкладених інвестицій?** Розглядаючи дане питання крізь призму сталого розвитку, можемо стверджувати, що отримуватиметься триєдиний економо-соціо-екологічний ефект (Економіст. 2015. № 1. С. 38–39); **Який же вихід із ситуації?** Держава повинна негайно переглянути своє ставлення до водних проблем, які з кожним роком все більш негативно впливають на темпи соціально-економічного піднесення країни, а в разі підписання Угоди про асоціацію з ЄС можуть стати серйозною передумовою наростання протестних настроїв у сільській місцевості (Економіст. 2014. № 7. С. 12). В останньому прикладі повідомлення набуває експресивності за рахунок уживання лексем із яскраво вираженою емоційністю – «повинна», «негайно». Автор таким чином виражає власне ставлення до аналізованої ситуації та вказує на необхідність швидкого вирішення питання.

Варто зазначити, що діалогічні конструкції «питання-відповідь», на наш погляд, є найяскравішим виразником авторської модальності в українському економічному дискурсі. Вони здатні виконувати вторинні функції: виражати емоції, виявляти ставлення автора до повідомлюваного, підтримувати контакт, слугувати засобом зв'язності тексту тощо.

Поєднанню «питання-відповідь» не поступаються місцем за своїми експресивними можливостями й риторичні питання. Обидві групи питальних структур своєрідно функціонують у межах економічного дискурсу. Їхні стилістичні конотації та різноманітність структурно-композиційної репрезентації спричинені авторською індивідуальністю, зокрема, власним оцінним ставленням автора до життєвих реалій, до нестабільності в економіці країни, до економічних процесів тощо.

За нашими спостереженнями, у наукових текстах економічного дискурсу не менш уживаними є риторичні запитання, основу яких становить емоційна реакція протесту в мовленнєвій протидії, що виражено через суб'єктивні висловлювання емоційно-експресивного характеру.

У монологічному мовленні питально-риторичні структури слугують засобом привернення уваги читача, спонукають до оцінювання ситуації, містять вказівку на шляхи розв'язання проблеми. У загальній структурі повідомлення риторичні питання переважно функціонують у постпозиції до основної думки автора. Пор.: *Структуризація простору постмодерну відбувається при зміні форм соціальної впорядкованості, яка виникла під впливом ідеалів народовладдя, свободи, соціальної рівності. Але що робити, коли забезпечення прав і свобод політичних, соціальних та*



економічних суперечить одне одному? (Економіст. 2014. № 2. С. 17); Тоді з'являться нові можливості для вдосконалення практичної підготовки студентів аграрних ВНЗ, оскільки, як показує дійсність, приватні вітчизняні підприємці неохоче піклуються про зростаючу інтелектуальну зміну трудівників села, адже прагнуть миттєвої вигоди - отримати відразу фахівців із досвідом. *А де їх взяти?* (Економіст. 2014. № 5. С. 41).

Заслуговує на увагу наступний приклад: Згідно з наведеними статистичними даними щодо первинної грошової оцінки земель станом на 31.12.2012 та на 01.01.2013 лише 314 населених пунктів із загальної їх кількості, яка становить 29787, потребують проведення такої оцінки. Водночас повторної оцінки (відповідно до вимог ст.18 ЗУ «Про оцінку земель») станом на 31.12.2012 потребують 3122 населених пунктів, а станом на 01.01.2013 – вже 4383 населених пункти.

Що це? Помилка на сайті чи недосконалість нормативно-методичного забезпечення грошової оцінки земель в Україні?» (Е. – 2013. – № 3. – С. 32). Експресія цього прикладу виражена позиційним виокремленням питально-риторичної структури із загальної структури повідомлення окремим абзацем.

Спостерігаємо також випадки великої кількості питально-риторичних речень у межах однієї статті й навіть абзацу, напр.: *Отже, ми хочемо створити соціально-економічне середовище (в тому числі – за допомогою міжнародних економічних відносин). Але чи зможе Україна набутти вигляду успішної (пост)сучасної країни з відповідною атрибутикою, чи результат її трансформацій буде пов'язаний із соціально-економічною архайкою? У чому пріоритет держави: забезпечення умов для якнайшвидшого забезпечення корисливого інтересу приватного бізнесу чи в його використанні для вирішення широких соціальних завдань розвитку й піднесення суспільства? У чийх інтересах (персональних і соціальних) здійснюватиметься відбір найбільш нагальних напрямків бюджетного фінансування?* (Економіст. 2014. № 11. С. 14). Цим прикладом автор спонукає адресата задуматися над своїм майбутнім та майбутнім своєї держави. Як бачимо, експресивізація висловлювання позначена прагматичністю висловлювання, яскраво вираженою емоційністю. Численна кількість питально-риторичних речень, поданих почергово, поглиблюють експресію викладу.

Особливою експресією та своїм наближенням до «розмовності» позначені власне-питальні та питально-риторичні речення, які функціонують у межах складних безсполучникових, складних багатокomпонентних речень та речень із прямою мовою. Експресивність зазначених конструкцій зумовлена їхньою структурною особливістю: перша частина



повідомлення містить розповідну конструкцію, що виконує функцію підтвердження доцільності сформульованого запитання. Зміст зосереджено в застереженнях на зразок «не має відповіді на головне питання», «постає (логічне) питання», «виникає (логічне) питання», «(логічним) є запитання» тощо. Другу частину складають речення питальної модальності, які конкретизують зміст попереднього речення. Пор.: *Елемент «місце» в моделі маркетингу вказує на необхідність територіального пошуку інвесторів і змушує відповісти на запитання: **де і яким чином буде здійснюватись пошук додаткового капіталу?*** (Економіст. 2013. № 3. С. 18); *До того ж на сьогодні немає відповіді на головне питання: **чи повинен зіставлятися ринок земельних паїв з цілями забезпечення конкурентоспроможності національної економіки або економіки села та соціального захисту селян?*** (Економіст. 2013. № 4. С. 42); *Отже, перше питання, яке є актуальним для підприємства з точки зору організації антикризового управління: **«Що таке криза і як її діагностувати?»*** (Економіст. 2013. № 8. С. 51); *Сучасну методологію стратегічного управління використовують як ключовий підхід для вирішення «надзавдання» з адаптації підприємства, що дозволяє, як зазначав І. Ансофф, відповісти на запитання: **«Як і хто буде це робити?»*** (Економіст. 2013. № 8. С. 52); *У цьому зв'язку постає питання: **а наскільки кожен із місцевих бюджетів за рахунок власних доходів забезпечує виконанні закріплених і делегованих повноважень?*** (Економіст. 2014. № 5. С. 48); *У цьому зв'язку виникає логічне запитання: **чи відповідають вартісно-орієнтовані показники всіх вимогам та критеріям, які висуваються до системної антикризової фінансової діагностики?*** (Економіст. 2014. № 11. С. 43).

Привертають увагу питальні речення, у яких відсутній знак питання. Напр.: *Виникає риторичне запитання: **як можна презентувати проекти інвесторам, коли до цього часу не розроблено навіть техніко-економічні обґрунтування та ін.**; є переконаність, що багато з цих проектів не будуть мати впливу на поліпшення якості життя пересічного громадянина* (Економіст. 2013. № 9. С. 19); *З огляду на реалії ринку землі, який згідно з Конституцією України є основним багатством українського народу, думки науковців розходяться. І насамперед у питанні, **чи існує в Україні ринок землі*** (Економіст. 2015. № 4. С. 40). Такі запитання є лише частинами повідомлення в загальній його структурі, тому не мають явного вираження й не потребують відповіді. Питальна модальність сконцентрована в самому повідомленні й експлікована лише інтонаційно. Як бачимо, значну роль тут відіграють допоміжні засоби: вказівка автора на наявність запитання й питальні сполучники.



Висновки. Зважаючи на викладене вище, можемо стверджувати про великий спектр експресивної виражальності речень питальної модальності, уживаних у наукових текстах економічного дискурсу. Виявлені приклади вказують на специфіку функцій питальних речень у науковому мовленні – вони не потребують зворотної комунікації, а є лише засобом активізації уваги читача на основних, головних аспектах дослідження, чи допоміжним прийомом у ході міркувань. Ми поділяємо речення питальної модальності на ті, що потребують відповіді, і ті, що не потребують її. Зокрема, за результатами нашого дослідження в межах економічного дискурсу виявлено такі групи питальних речень: власне-питальні та питально-риторичні. Так, до групи власне-питальних речень уналежнюємо: 1) питальні речення, які активізують увагу читача та спонукають його до пошуку відповіді в межах тексту чи поза контекстом; виражають припущення автора, його міркування; 2) діалогічний комплекс «питання-відповідь», до складу якого, окрім питання, входить сформована автором: чітка відповідь стверджувального характеру, яка не потребує додаткового пошуку іншого варіанта; відповідь-міркування з вказівкою на авторське бачення. У свою чергу, групу питально-риторичних речень становлять: а) риторичні питання в діалогічній єдності з попереднім висловлюванням; б) риторичні питання як цілісне висловлювання.

Література:

1. Ковальська Н.А. Релевантність експресивності в науково-популярних текстах економічного дискурсу. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2015. № 1. С. 376-385. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4472>.
2. Ковальська Н.А. Синтаксична репрезентація категорії експресивності в економічному дискурсі. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Вип. 18. С. 195-199. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4466>.
3. Загнітко А.П. Український синтаксис : теоретико-прикладний аспект. Донецьк: ДонНУ, 2009. 137 с. Режим доступу: https://www.ukrajnistika.edu.rs/preuzimanje/UKR_sintaksis.pdf.
4. Білозор О. Речення питальної модальності : деякі питання теорії. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського*. Серія : Філологія. 2002. Вип. 4. С. 57–61.
5. Завальнюк І.Я. Речення питальної модальності в сучасній українській пресі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 4. С. 36–46. Режим доступу: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25002?show=full>.
6. Ільєнко О.Л., Моштаг Є.С. Питальні і окличні речення як засоби експресивного синтаксису в сучасній жіночій подорожній прозі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія. 2019. Вип. 5(73). С. 127–129. Режим доступу: <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2256/2028>.



7. Савчук А.Я. Функції питальних речень в науково-критичному дискурсі. *Львівський філологічний часопис*. 2018. №4. С.94-98. Режим доступу: <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1014/989>.

8. Шабат-Савка С.Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с. Режим доступу: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6660?show=full>.

9. Економіст: український журнал. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/uk/source/econ>.

10. Гуйванюк Н.В. Інноваційні процеси в сучасній українській пунктуації. *Проблеми унормування української мови : зб. матеріалів розшир. засідання координац. ради «Українська мова»* / [упоряд. В. П. Олексенко]. К.–Херсон, 2003. С. 105–122.

11. Завальнюк І.Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку ХХІ ст. : структура та прагматистичні функції : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2009. 462 с.

12. Різун В.В., Непийвода Н.Ф., Корнєєв В.М. Лінгвістика впливу: монографія. К.: Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. 148 с.

References:

1. Kovalska, N.A. (2015). Relevantnist' ekspresyvnosti v naukovopopulyarnykh tekstakh ekonomichnoho dyskursu [Relevance expressive in popular-science texts economic discourse]. *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu. Filolohichni nauky – Bulletin of Zaporizhzhia National University. Philological Sciences*, 1, 376–385. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4472> [in Ukrainian].

2. Kovalska, N.A. (2014). Syntaksychna reprezentatsiya katehoriyi ekspresyvnosti v ekonomichnomu dyskursi [The syntactic representation of the category of expressivity in economic discourse]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiya – Theoretical and didactic philology*, 18, 195–199. Retrieved from <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4466> [in Ukrainian].

3. Zagnitko, A.P. (2009). *Ukrayins'kyi syntaksys: teoretyko-prykladnyy aspekt. [Ukrainian syntax: theoretical and applied aspect]*. Donetsk, 137 p. Retrieved from https://www.ukrajinstika.edu.rs/preuzimanje/UKR_sintaksis.pdf [in Ukrainian].

4. Bilozor, O. (2002). Rechennya pytal'noyi modal'nosti : deyaki pytannya teorii [Sentences of interrogative modality: some questions of theory]. *Naukovi zapysky Vinnyts'koho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni M. Kotsyubyns'koho. Seriya : Filolohiya – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after M. Kotsiubynsky. Series: Philology*, 4, 57–61.

5. Zavalnyuk, I.Ya. (2008). Rechennya pytal'noyi modal'nosti v suchasniy ukrayins'kiy presi [Sentences of interrogative modality in the modern Ukrainian press]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriya 10: Problemy hramatyky i leksykolohiyi ukrayins'koyi movy – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Dragomanov. Series 10: Problems of grammar and lexicology of the Ukrainian language*. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova, 4, 36–46. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/25002?show=full> [in Ukrainian].

6. Iliencko, O.L., & Moshtagh, Ye.S. (2019). Pytal'ni i oklychni rechennya yak zasoby ekspresyvnoho syntaksysu v suchasniy zhinochiiy podorozhnyi prozi [Interrogative and exclamative sentences as means of expressive syntax in modern women's travel prose]. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya». Seriya: Filolohiya. – Research papers of the National University «Ostroh Academy». Series: Philology*, 5(73), 127–129. Retrieved from <https://journals.oa.edu.ua/Philology/article/view/2256/2028> [in Ukrainian].



7. Savchuk, A. (2018). Funktsiyyi pytal'nykh rechen' v naukovo-krytychnomu dyskursi [Functions of interrogative sentences in scholarly-critical discourse]. *L'vivs'kyi filologichnyi chasopys – Lviv Philological Journal*, 4, 94-98. Retrieved from <https://journal.ldubgd.edu.ua/index.php/philology/article/view/1014/989> [in Ukrainian].
8. Shabat-Savka, S.T. (2019). *Ukrayins'komovnyy pytal'nyy dyskurs [Ukrainian-language interrogative discourse]*. Chernivtsi: Chernivtsi. National University named after Yu. Fedkovych, 332 p. Retrieved from <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/6660?show=full> [in Ukrainian].
9. Ekonomist: ukrayins'kyi zhurnal [The Economist: Ukrainian magazine]. (2013; 2014; 2015). Retrieved from <http://jnas.nbu.gov.ua/uk/source/econ> [in Ukrainian].
10. Guyvanyuk, N.V. (2003). Innovatsiyni protsesy v suchasniy ukrayins'kiy punktuatsiyi [Innovative processes in modern Ukrainian punctuation]. *Problemy unormuvannya ukrayins'koyi movy : zb. materialiv rozshyr. zasidannya koordynats. rady «Ukrayins'ka mova» – Problems of standardization of the Ukrainian language: collection of materials of the extended meeting of the coordination council «Ukrainian language»*. K.–Kherson, 105–122 [in Ukrainian].
11. Zavalnyuk, I.Ya. (2009). *Syntaksychni odyntsi v movi ukrayins'koyi presy pochatku XXI st. : struktura ta prahmastylistychni funktsiyi [Syntactic units in the language of the Ukrainian press of the beginning of the 21st century: structure and pragmatic-stylistic functions]*. Vinnytsia [in Ukrainian].
12. Rizun, V.V., Nepyyvoda, N.F., & Korneev, V.M. (2005). *Linhvistyka vplyvu [Linguistics of influence]*. Kyiv: Publishing and printing center «Kyiv University» [in Ukrainian].